

Domstolen högtidlighåller 20-årsjubileet av anslutningen av tio stater till Europeiska unionen: En ny konstitutionell händelse i Europa

Den 1 maj 2004 anslöt sig tio nya medlemsstater till Europeiska unionen: Tjeckien, Estland, Cypern, Lettland, Litauen, Ungern, Malta, Polen, Slovakien och Slovenien. Detta var den största enskilda utvidgningen vad gäller både befolkning och antal stater. Denna anslutning förde dessutom med sig en stor variation av nationella historiska bakgrunder, rättskulturer och traditioner till EU:s gemensamma rättsliga område. Med tanke på den grad av integration som EU hade uppnått 2004, å ena sidan, och den mångfald som de tio nya medlemsstaterna representerade, å andra sidan, kan betydelsen av denna händelse inte överskattas. Det är rimligt att säga att 2004 års utvidgning i sig var en konstitutionell händelse – ett paradigmskifte – som förenade Öst- och Västeuropa i ett gemensamt konstitutionellt projekt. Europeiska unionen spred sina värderingar och principer till delar av Europa med en särskilt komplicerad historia. Samtidigt som de tio nya medlemsstaterna gick in i EU med en särskild beslutsamhet och förhoppning om frihet, rättvisa och välfärd, skulle denna beslutsamhet komma att provas av betydande utmaningar.

Europeiska unionen bygger på lojalitet och samarbete mellan medlemsstaterna och på EU-rättens företräde. Unionen erkänner också att en mångfald av nationella traditioner bidrar till det gemensamma projektet. I skäl 6 i EU-fördraget uttrycks en önskan om att "stärka solidariteten mellan [folk med respekt för] deras historia, kultur och traditioner".

Denna konferens kommer att högtidlighålla 20-årsjubileet av 2004 års utvidgning genom att titta på hur den har bidragit till att föra EU:s integrationsprojekt framåt. Har utvidgningen lett till en större konsolidering av EU-lagstiftningen och en mer detaljerad reglering av vissa områden som faller inom EU:s behörighet? Eller har den tvärtom lett till nya hinder för tillämpningen av EU-lagstiftningen? 20 år senare, vilka är de lärdomar som dragits av breddningen och fördjupningen av det europeiska integrationsprojektet? Har den största enskilda utvidgningen med dess framgångar och utmaningar lett till en starkare union av europeiska medborgare?

I detta syfte kommer konferensen att behandla tre olika ämnen.

Första sessionen. *Historien om den största enskilda utvidgningen av EU*

Efter Berlinmurens fall blåste det friska vindar över Europa. Nästan omedelbart uttryckte ett antal stater i öst och syd, särskilt de som hade befriats från totalitarismens grepp, sin önskan att ansluta sig till den gemensamma inre marknaden som grundades på EG:s fyra ekonomiska friheter och rättvis konkurrens. I väntan på utvidgningen av Europeiska unionen (dåvarande gemenskapen) fastställdes vid Europeiska rådets möte i Köpenhamn 1993 vissa kriterier (de s.k. Köpenhamnskriterierna) som stater som vill bli medlemmar måste uppfylla, och dessa kriterier stärktes vid Europeiska rådets möte i Madrid 1995. Detta inledde en av de största reformprocesserna – en enorm byggarbetsplats – i Europa, varvid de blivande staterna åtog sig att uppnå "(1) stabila institutioner som garanterar demokrati, rättsstatsprincipen, mänskliga rättigheter samt respekt för och skydd av minoriteter, (2) en fungerande marknadsekonomi liksom kapacitet att hantera det konkurrenstryck och de marknadskrafter som råder inom unionen, (3) förmåga att uppfylla de skyldigheter som följer av medlemskapet, inbegripet kapacitet att effektivt genomföra de regler, standarder och strategier som utgör kärnan i EU-lagstiftningen ('regelverket') samt förmåga att ansluta sig till den politiska, ekonomiska och monetära unionens mål."

Förutom det omfattande lagstiftningsarbete och institutionella arbete som de blivande medlemsstaterna utförde, krävde denna reformprocess även en grundläggande förändring av de berörda folkens tänkesätt och kultur. 20 år senare, i mål C-896/19, Republika, ¹ fastställde domstolen principen att stater bör undvika varje tillbakagång vad gäller upprätthållandet av rättsstatsprincipen. Genom att se tillbaka på de senaste 20 åren kommer denna session att ta upp komplexiteten i 2004 års utvidgning och de tio nya medlemsstaternas bidrag till utvecklingen av EU-rätten, vilket understryker vikten av att sätta skyddet av gemensamma värden i centrum för varje steg i det europeiska integrationsprojektet.

Andra sessionen. *Gemensamma europeiska värderingar*

För det andra kommer konferensen att behandla det bidrag som 2004 års utvidgning har lämnat till utvecklingen av EU som en "värdeunion". De värden som anges i artikel 2 i EU-fördraget delas och skattas högt av alla europeiska medborgare eftersom de utgör en del av deras gemensamma arv. De definierar "själva identiteten hos unionen i egenskap av gemensam rättsordning". ² Denna

¹ Dom av den 20 april 2021, [Republika](#), C-896/19, EU:C:2021:311, punkt 64.

² Dom av den 16 februari 2022, Ungern mot parlamentet och rådet, C-156/21, EU:C:2022:97, punkt 232.

identitet har inte byggts genom att traditionella element som ingår i den nationella identiteten, såsom språk, historia och tradition, helt enkelt har införlivats i denna rättsordning. Européer kan tala olika språk, ha olika trosuppfattningar, ha olika idéer om vad en familj är och ändå delar vi, européerna, en känsla av att tillhöra en värdegemenskap. Det är européernas gemensamma uppfattning att den tillfälliga politiska majoriteten inte får diskriminera minoriteter, att vi måste ha en regering som styrs av lagar och inte bara av människor, och att vi måste åtnjuta en personlig sfär av självbestämmande fri från offentlig inblandning, som gör EU till vad det är i dag.

Syftet med den andra sessionen är därför att titta närmare på de värden som ingår i artikel 2 genom att undersöka följande frågor: Vilken rättslig karaktär har dessa värden? Vilket är förhållandet mellan dessa värden och de strukturella principerna i EU-lagstiftningen, såsom principerna om företräde, ömsesidigt förtroende, effektivitet och lojalt samarbete? Vilken roll har unionsdomstolen och de nationella domstolarna vid säkerställandet av att dessa värden upprätthålls? Ger värdena utrymme för nationell mångfald? Hur samspelar EU:s värden och skyldigheten att respektera medlemsstaternas nationella identitet med varandra?

Tredje sessionen. *EU:s ekonomiska regelverk*

För det tredje, vilket underströks av Köpenhamnskriterierna, utgjorde den ekonomiska integrationen både ett mål och en utmaning för de nya medlemsstaterna. Att säkerställa konvergens mellan ekonomierna i de nya medlemsstaterna och i resten av EU och efterlevnad av EU:s ekonomiska reglering var av största vikt för att främja den politiska integrationen och krävde betydande reformer. De ekonomiska och finansiella fördelar som följer av medlemskapet var drivkraften bakom många av dessa reformer, både på materiell och institutionell nivå. Å ena sidan hade EU-medlen en avgörande roll när det gällde dessa reformer och, för att säkerställa att medlemsstaterna respekterar "spelreglerna" och följer rättsstatsprincipen, blev de föremål för villkorlighetsmekanismer på olika rättsområden. Å andra sidan måste konkurrenslagstiftningen och sektorslagstiftningen (särskilt inom nätverksindustrier och banksektorn) tillämpas av de nya medlemsstaterna, ofta på ett nytt decentraliserat sätt – såsom till exempel anges i förordning 1/2003 för konkurrensrätten – vilket innebar att nya nationella konkurrens- eller tillsynsmyndigheter fick befogenheter.

Mot denna bakgrund är syftet med den tredje sessionen, som består av tre huvudsakliga underteman, att undersöka hur EU-rätten under de senaste tjugo åren, under unionsdomstolens överinseende, har säkerställt samstämmighet och konvergens mellan de nationella ekonomierna i

EU och i synnerhet ekonomierna i de nya medlemsstaterna. I detta syfte kommer följande frågor att behandlas:

- Vad gäller EU-fonder, hur har villkoren för beviljande av strukturfonder bidragit till att uppnå konvergens och solidaritet mellan nya och gamla medlemsstater? Hur har de nya medlemsstaterna uppfyllt sin skyldighet att bekämpa bedrägerier och korruption?
- Vad gäller EU:s ekonomiska regelverk, vilken betydelse hade konkurrenslagstiftningen och lagstiftningen om statligt stöd för att driva ekonomierna i de nya medlemsstaterna mot modernisering och för att uppnå lika villkor på den inre marknaden? Vilka åtgärder måste vidtas för att inrätta oberoende och resursstarka nationella konkurrens- eller tillsynsmyndigheter? Hur fungerar samarbetet mellan kommissionen och de nationella myndigheterna efter 20 år och vilka är de aktuella utmaningarna? Hur omfattande är EU-domstolens rättsliga prövning av de nationella konkurrens- eller tillsynsmyndigheternas funktion och beslut?
- På en övergripande nivå, vilken roll har unionsdomstolen, vid mål angående förhandsavgörande eller direkt talan (rörande finansiering, konkurrens och ekonomisk reglering), spelat för att säkerställa att kommissionen, nationella domstolar och nationella tillsynsmyndigheter samarbetar på ett effektivt sätt och utan att inkräkta på sina respektive befogenheter?